

**BETTINA KÜMMERLING-MEIBAUER (RED.)
PICTUREBOOKS**

Representation and Narration

New York: Routledge, 2014. (239 s.)

Under de senaste trettio åren har intresset för forskning om icke-verbala berättelseformer vuxit betydligt. Inom bilderboksforskningen råder vid det här laget en stark konsensus om att både ord och bild är betydelskapande enheter i berättelsen. Bilderbokens visuella och verbala byggklossar har studerats från olika metodologiska infallsvinklar och inom olika typer av tvärvetenskapliga studier. Just detta blir tydligt när man läser bidragen i antologin *Picturebooks: Representation and Narration* (2014), redigerad av Bettina Kümmerring-Meibauer.

Ett spännande inslag i antologin är att många bidrag väljer att fokusera på det visuella, dock utan att verbala uttrycksformer ignoreras. Detta kommer till exempel fram tydligt i bidragen om ordlösa bilderböcker, en genre som har uppmärksammats i flera studier under de senaste åren. Då bilderboksforskning nu blivit ett etablerat forskningsfält finns det utrymme för denna typ av antologier som enbart fokuserar på nyare eller mindre uppmärksammade bilderboksfenomen (t.ex. bilderböcker för vuxna eller prolog- och epilobilder i bilderböcker). Ett uttalat mål med antologin är dessutom att presentera forskning och bilderböcker från länder utanför den engelskspråkiga världen, vilket leder till en spännande blandning av forskning och material. Däremot är det tråkigt att vi inte får se så mycket av bilderboks(forsknings)världen utanför Europa och Amerika.

Antologin har ett mycket ambitiöst upplägg och är uppdelad i tre delar som i sin tur består av mångfacetterade men även kompletterande bidrag. Den första delen handlar om genreöverskridande böcker, mer bestämt konstnärsböcker, ordlösa bilderböcker och bilderböcker för vuxna. Den andra delen tar upp förändring, känslor och hybriditet med utgångspunkt i bilderbäckers karaktärsskildring. Till sist behandlas visuell intertextualitet ("interpictoriality") och visuella motiv i bilderboksberättelsen. Av bokens sammanlagt tolv kapitel tillhör fem den första delen, tre den andra och fyra den sista.

På grund av det begränsade utrymmet kommer jag främst att diskutera de bidrag som tillhör den första delen eftersom ordlösa bilderböcker och bilderböcker för vuxna inte har utforskats så mycket tidigare.

Att den så kallade "pictorial turn" inte endast har haft implikationer för bilderböcker för barn utan även för vuxenlitteratur, visar Åse Marie Ommundsen i sitt bidrag om norska bilderböcker för vuxna. Ommundsen driver den spännande tesen att bilderböcker för vuxna kan ses som en fortsättning "in extremis" på crossover-bilderböcker med skillnaden att de explicit riktar sig enbart till vuxna. De innehåller till exempel en tematik som riktar in sig på vuxna existentiella frågor (som äktenskap, kärlek, depression) eller (inter-)textuella referenser som kräver flera läsningar och "vuxen" kunskap om världen. Den inskrivna läsaren i dessa verk skiljer sig med andra ord markant från den i crossover-bilderböcker, vilket också förlagen som ger ut dessa böcker är tydliga med i sin marknadsföring. Ommundsen beskriver det hela som ett nytt och typiskt nordiskt fenomen. Jag kan dock inte låta bli att undra om inte liknande tendenser kan spåras i andra europeiska länder, särskilt med tanke på att närliggande genrer som den grafiska romanen har varit populära i flera europeiska länder sedan 1990-talet. Bidraget väcker med andra ord spännande frågor för vidare forskning, vilket också Ommundsen uppmantrar till i sin avslutning.

De följande två bidragen berör båda konstnärsböcker. Carole Scott diskuterar främst konstnärsbokens uppkomst och dess användning av olika tekniker. Vad som är speciellt med dessa böcker är att bokens grafiska och visuella utformning samt materiella egenskaper används som resurser för att bland annat manipulera och utmana bokkonventioner. De tekniker som beskrivs (t.ex. collage, pop up, utvikbara flikar) påminner mycket om dem som tagits upp i senare års bilderboksstudier kring avant-garde och postmodernism (se även Kümmerling-Meibauers diskussion om detta i antologins introduktion). Det är därför synd att parallellt till övrig forskning inom dessa ämnen inte utforskas mer i detta bidrag – det gäller för övrigt flera artiklar i denna antologi. Scotts diskussion utgår i stället huvudsakligen från många spännande exempel där också bilderböcker ingår. Dock förblir det lite otydligt var gränsen mellan en konstnärsbok och en bilderbok går. Kan det vara så att alla bilderböcker i grund och botten är konstnärsböcker eller kanske tvärtom?

Ett svar på denna fråga får vi till viss del i Sandra Becketts bidrag som handlar om grafiska, visuella och materiella tekniker i ordlösa bilderböcker. Beckett menar att det i praktiken ofta är svårt att dra en

gräns mellan konstnärsböcker och just ordlösa bilderböcker, vilket också är anledningen till att de senare ofta påstås tillhöra de förra. Becketts bidrag fokuserar på pionjärer inom den ordlösa bilderboken och blir mer av en historisk överblick över hur grafiska, visuella och materiella aspekter har använts som betydelsebärande resurser i bland annat Bruno Munaris och Enzo Maris böcker eller "bokobjekt". Att ordlösa böcker idag fortfarande är svåra att kategorisera eftersom de avviker från normen (på grund av avsaknaden av ord), illustreras med ett intressant översättningsexempel där översättningen gör explicit det osagda i det ordlösa originalet. Det väcker också frågan om hur många ord en bilderbok får innehålla för att kunna kallas för "ordlös". Finns det verkligen helt ordlösa bilderböcker?

Detta blir utgångspunkten för nästa bidrag av Emma Bosch, som innehåller ett grundligt försök till kategorisering av ordlösa, nästan ordlösa och falskt ordlösa bilderböcker. Av de diskuterade exemplen framgår att distinktionen inte är oproblematiserad. Bosch menar att en bedömning många gånger behöver göras från fall till fall och att det är svårt att urskilja kriterier som gäller för alla böcker. En fråga som också aktualiseras av artikeln är i vilken mån ordlösa bilderböcker skiljer sig från andra ordlösa aktivitetsböcker och hur avgörande en boks titel här kan vara. Ofta består titeln av en karaktärs namn eller huvudhändelsen i berättelsen. Men hur blir det om man till exempel gör om titeln från ett påstående till en fråga (t.ex. "Eddy" till "Var är Eddy?"). Kan alltså samma ordlösa bok fungera som både (berättande) ordlös bilderbok och som aktivitetsbok? Boschs bidrag väcker många intressanta frågor och visar att detta är ett ämne där det finns mycket kvar att undersöka.

I tetsista bidrag om ordlösa bilderböcker presenterar Evelyn Arizpe teoretiska och pedagogiska perspektiv på ordlösa bilderböckers sätt att skapa betydelse. Fokus ligger främst på "reader response theory", där läsarperspektivet står i fokus. Utöver en historisk överblick över forskningsfältet ställs även här frågan hur ordlösa bilderböcker ska definieras. Arizpe nöjer sig med en pragmatisk definition och beskriver ordlösa bilderböcker som böcker där bilderna förmedlar huvudberättelsen och där den skrivna texten får en begränsad eller minimal roll i berättelsen. Huvudfokus i detta bidrag ligger på de ordlösa bilderböckernas förmåga att ställa läsaren inför olika typer av kognitiva utmaningar. Läsaren tvingas till att aktivt kliva in i och skapa berättelsen och alltså skapa betydelse. Ordlösa bilderböcker kan därmed ses som utmärkta pedagogiska redskap för kognitiv utveckling och även mer specifikt för att utveckla visuell och verbal litteracitet hos unga läsare. Arizpe betonar att tidigare forskning allt-

för ofta har tagit fasta på böckernas pedagogiska egenskaper. Många gånger har man då inte intresserat sig för det estetiska och hur betydelse till exempel skapas genom det visuella. Arizpe betonar att det fortfarande verkar finnas stor misstro till böcker utan ord och att det är viktigt att även föräldrar socialiseras in i ett ordlöst läsande som de sedan kan dela med sina barn. Om nu inte barnen hinner i kapp föräldrarna påpekar Arizpe i en avslutande kommentar. Det blir nämligen intressant att se hur våra "postmoderna" barn tar till sig dessa ordlösa böcker och vilka "nya" lässtrategier som de utvecklar i dagens postmoderna landskap av nya medier.

Även i antologins övriga delar finns mycket intressant läsning. Både Nina Christensen och Nina Goga ger tankeväckande nya perspektiv på begreppet "bildung" utifrån bilderböcker och läsningen av dem. Känslor och hybriditet utforskas i bidrag av Maria Nikolaeva respektive Bettina Kümmerling-Meibauer och Jörg Meibauer, men också till viss del i Janet Evans mycket spännande bidrag om Rolf Erbruchs *Duck, Death and the Tulip* (2007). Evans utför en intertextuell analys av bokens tematik (döden) och karaktärer som leder oss till medeltida berättelser ("Everyman"), musik ("dance macabre") och konst (tulpanmotivet i nederländskt måleri). Visuell intertextualitet utgör även ett centralt tema i Maria José Lobato Sueros och Beatriz Hoster Cabos diskussion av Anthony Brownes verk. Antologin avslutas med en undersökning av visuella prolog- och epilobilder i Astrid Lindgrens bilderböcker, ett bortglömt men därför inte mindre intressant ämne som presenteras av Agnes-Margrethe Bjorvand. Detta sista bidrag, liksom många andra i denna antologi, visar att det finns många spännande områden kvar att undersöka i bilderbokens värld, inte minst vad gäller visuell framställning och berättande.

Sara Van Meerbergen
Universitetslektor i nederländska
och i översättningsvetenskap
Stockholms universitet